

Turkish Studies

Volume 13/4, Winter 2018, p. 729-747

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13014>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Şubat 2018

✓ Accepted/Kabul: Mart 2018

👤 Referees/Hakemler: Yrd. Doç. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ
KARA – Yrd. Doç. Dr. H. Gülhan ORHAN KARSAK – Yrd. Doç. Dr.
Emine Gül ÖZENÇ – Dr. Mehmet ÖZENÇ

This article was checked by iThenticate.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN YILDIRMA ALGISINA İLİŞKİN NİTEL BİR ÇALIŞMA

Hatice KADIOĞLU ATEŞ*

ÖZET

Yıldırma, işgörenlerin çalıştıkları işyerlerinde maruz kaldıkları adil ve etik olmayan davranışlardır. Yıldırma okullarda yaşanan sorunlardan biridir. Bu çalışmanın amacı, ilkokullarda sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları yıldırma davranışlarını incelemektir. Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre yaşadıkları yıldırma davranışlarının kendilerine olan etkileri belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan araştırma deseni olgubilimdir. Araştırmanın çalışma grubunu görev yaptığı ilkokulda yıldırma davranışına maruz kaldığını ifade eden 18 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Bu çalışmada üzerinde çalışılan olgu, yıldırma'dır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile öğretmenlerin çalıştıkları kurumda toplanmıştır. Araştırmada yıldırma sonucunda öğretmenlerin nefret, öfke, yetersizlik ve mutsuzluk duygusu yaşadıkları belirlenmiştir. Bir öğretmene göre yıldırma, özgüveni düşük insanların kendilerini daha güvende ve özgüvenli hissetmek için etrafında tehdit olarak algıladıkları kişileri kendi yöntemleriyle bertaraf etmeye çalışması şeklinde betimlenmiştir. Öğretmenlerin görüşlerine göre yöneticinin sözlü hakareti, kılık kıyafeti eleştirmesi, öğrencilerin ve/veya velilerin önünde azarlaması, hastaneye gitmek gibi özlük haklarının kullanılmasına izin vermemesi, tercih edilen yerde nöbet tutma hakkı vermemesi gibi davranışları yıldırma'dır. Öğretmenlere göre yıldırma olgusunun etkileri; psikolojik baskılar karşısında tükenmişlik, dışlanma, meslekten soğuma, yalnızlaştırılma, hakaret gördüğünden dolayı utanma, işlerin zorlaştırılmasından ötürü hedeften vazgeçme, kılık kıyafetin eleştirilerek alay edinilmesi, veli/öğrenci önünde azarlanmak suretiyle mesleğinin ve kişiliğinin saygınlığının azaltılması, görev verirken fikrin sorulmamasından dolayı itibarsızlaştırma, haklarını kullanmaktan

* Yrd. Doç. Dr., Müdür V., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, İZÜ Özel Yetenekli Çocuklar Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi İZÜÇEM, El-mek: hatice.kadiogluates@izu.edu.tr

mahrum bırakmak, dedikodu yapmak, sürekli eleştirildiğinden alınganlık gösterme, eksiklerinin sıkça yüksek sesle dile getirilmesinden ötürü işini iyi yapamadığını düşünme, adil olunmamasından isyankarlık, asosyallik ve insanlara güvenememedir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Öğretmeni, yıldırma, yıldırma davranışları.

A QUALITATIVE STUDY ON MOBBING PERCEPTION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

ABSTRACT

Mobbing is an unjust and unethical behavior some employees suffer at their work place. Mobbing is one of the problems experienced at schools. The present study aims to investigate the mobbing behaviors primary school teachers experience at school. The effects of mobbing behaviors the primary school teachers believe they have experienced have been identified. In this study, phenomenological design was used. The study group consists of 18 primary school teachers who stated that they had been subjected to mobbing at their school. In the research, the probability model was used. The case studied in this study is a yearning. Snowboard sampling technique was used in purpose sampling methods determined by the study group. Data was collected through a semi-structured interview form prepared by the researchers as well as interviews conducted with the teachers in person at their work place. In the research, the teachers were found to experience the feelings of hate, anger, inability and unhappiness as a result of the mobbing. According to one teacher, mobbing is a way someone with a low self-confidence attempts to eliminate people around him/her whom he/she considers as a threat in order to feel safer and more self-confident. According to the teachers, mobbing takes place when an administrator verbally insults, criticizes the dressing style, scolds in front of students and/or parents, does not grant the use of employee rights such as using sick leave, and/or does not grant the right to keep watch at the preferred place. In the research, it is concluded that mobbing behaviors have individual and organizational effects on teachers. According to the teachers, the effects of intimidation is that, deprecation of profession and personality by reprimanding in front of the parent/student, discreditment due to not being asked for a duty, dismissal from the use of rights depriving, gossiping, showing sensitivity because of constant criticism, thinking that you can not do your job well due to frequent voices of the missing, rebellion without being fair, homosocialism, not trusting people.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Education plays an important role in shaping a society (Çelik and Gömleksiz, 2000). The quality of education has a linear relationship with the quality of the teachers to a large extent (Şişman, 2006). Primary school is a process that is mandatory for all citizens and forms the basis for children's social and cognitive development in subsequent years. The importance of primary school in child's education entails teachers that

will guide the learning on this level being well-equipped and competent in many areas (Esmer and Özden, 2018). Teachers, being primary persons that influence children have great responsibilities in creating a class environment that will allow them to gain positive values (Aydın, 2004). Education is an important system that supports individuals' social, psychological, physical and affective development. For education to be of quality, the education environment, learners and teachers must have peace and good health. In this context, mobbing is a factor that has a negative impact on educators' mental health. The concept of mobbing, which can be observed in every field, could lead to great problems if it exists in education. For teachers that are called the "architect of the future" and "engineers of human" to build a healthy generation, they themselves must first work in a healthy environment. For this, an awareness must be raised about the concept of mobbing that negatively affects the health (Kadıoğlu Ateş and Gürdağ, 2017: 98).

If it is systematically applied on individuals working at educational organizations individually or collectively, mobbing that creates the feeling of enmity and involves immoral behaviors affects the organizational health negatively (Korkmaz and Cemaloğlu, 2010). Psychological violence at work (mobbing) is a fundamental organizational problem that disrupts the organizational health and has a negative impact on the employees' job satisfaction and performance (Tutar, 2004), It is described as an ill-intentioned act that aims to ostracize someone from work place by means of psychological pressure, unjust accusations, humiliation, harassment, emotional torment and/or terror and basically intended to force employees to quit work by applying psychological pressure on them (Aydın et al, 2007).

Mobbing behaviors may lead to negative effects on the performance of teachers in life and at school. Therefore, it would be useful to identify the mobbing the teachers suffer. The purpose of this study is to identify the mobbing behaviors teachers suffer. For this purpose, answers to the following questions were sought:

1. What mobbing behaviors do primary school teachers believe they experienced?
2. How did primary school teachers feel when they experienced mobbing?
3. How do the mobbing behaviors primary school teachers experience affect them?

Method

In this study, phenomenological design was used. Focusing on a phenomenon of which we are aware but do not have a deep and detailed understanding is called phenomenological design (Yıldırım and Şimşek, 2008). The phenomenon being focused on in this research is mobbing. The purpose is not to generalize the research results. It is to present in-depth data on mobbing.

Study Group

To identify the effects of mobbing in line with the research objective, 18 primary school teachers that have experienced the phenomenon of mobbing form the study group in the research. A purposeful sampling method named snowball sampling technique was used to determine the study group. 9 of the research participants are female and 9 are male. All of the teachers are primary school teachers working at E. district in

Istanbul. All of them have suffered mobbing behaviors. There is no one among the teachers that have less than five years of professional experience. Their length of service varies between six and twenty years.

Findings

Findings on Mobbing Behaviors Suffered by Teachers

1. Violation of rights

7 of the 18 teachers interviewed stated that they had suffered violation of their rights. The three teacher views regarding the violation of rights they suffered are presented below:

Not allowing doctor visits during work hours, objecting to sick leave by doctor's note, not allowing the use of breastfeeding leave, preventing the exercise of the right to graduate study, assigning watch duty despite being eight-month pregnant, preventing the exercise of the right to reassignment, preventing the use of housing.

2. Aggravating working conditions

10 of the 18 teachers believed that they had suffered aggravated working conditions. The five teacher views regarding aggravated working conditions are presented below:

Forcing duty at exams administered at school, forcing to start a weekend course, putting pressure to teach students outside the working hours without pay, forcing watch duties at locations that are not preferred, assigning a classroom that lacks satisfactory physical conditions, assigning excessive administrative workload during idle class hours, drawing up the class schedule inadequately.

3. Prompting to fail by student-classroom selections

6 of the 18 students that contributed to the research believed that they had been prompted to fail by student-classroom selections. A teacher view regarding the matter is presented below:

Placing all transfer students in the same classroom, admitting only those students from the classroom that scored high from the test, providing advice to parents during registration such as "this teacher is very successful, we will place your child here if you donate this much, forget about that teacher, she/he is temperamental, etc."

4. Communication problems

Communication problems are defined as mobbing by three of the 18 teachers that participated in the research. A teacher view regarding the matter is presented below:

Denying views, suggestions and demands by yelling and/or insulting, being scolded at in front of parents and students, kicking doors open without knocking, obscene conversations, using slang-strong language and making sexually explicit jokes and conversations, addressing on first name basis without using the title of teacher

5. Being left out: Not being informed about the artistic, sports activities at school

Seven of the 18 teachers that participated in the research believed they had suffered mobbing by being left out. A teacher view regarding the matter is presented below:

Findings on Emotions Felt by Teachers in the Face of Mobbing

According to the 18 teachers that participated in the research, there are 21 different types of emotions they feel. They are as follows: Anger, hatred, exhaustion, alienation, low motivation, disinclination to work, incompetency, unhappiness, not enjoying the job, fatigue, fear, vexation, loneliness, uneasiness, relaxing by performing the required religious rituals, dismay, despair, feeling insignificant, depression, stress.

Findings on What Teachers Believe the Effects of the Phenomenon of Mobbing Are

According to the 18 teachers that participated in the research, the mobbing had 16 different negative effects. They are as follows: Exhaustion in the face of psychological pressure, alienation, falling out of love with the profession, isolation, feeling ashamed because of the insults, giving up on the goals due to the aggravation of the processes, being criticized and ridiculed for the clothing style, harming the profession and personal prestige by scolding in front of parents/students, discrediting by not asking for any opinion while assigning a duty, depriving of exercising his/her rights, gossiping, being resentful because of constant criticism, thinking that he/she is low performing because of his/her failures being told aloud, being rebellious due to unjust treatment, unsociability, not trusting others.

Discussion and Conclusion

Teachers believed that they had suffered the following mobbing behaviors:

1. Violation of rights: Not allowing doctor visits during work hours, objecting to sick leave by doctor's note, not allowing the use of breastfeeding leave, preventing the exercise of the right to graduate study, assigning watch duty to a female teacher who is eight-month pregnant, preventing the exercise of the right to reassignment, preventing the use of housing.
2. Aggravating working conditions: Forcing duty at exams administered at school, forcing to start a weekend course, putting pressure to teach students outside the working hours without pay, forcing watch duties at locations that are not preferred, assigning a classroom that lacks satisfactory physical conditions, assigning excessive administrative workload during idle class hours, drawing up the class schedule inadequately.
3. Prompting to fail by student-classroom selections: Placing all transfer students in the same classroom, admitting only those students from the classroom that scored high from the test, providing advice to parents during registration such as "this teacher is very successful, we will place your child here if you donate this much, forget about that teacher, she/he is temperamental, etc."
4. Communication problems: Denying views, suggestions and demands by yelling and/or insulting, being scolded at in front of parents and students, kicking doors open without knocking, obscene conversations, using slang-strong language and making sexually explicit jokes and conversations, addressing on first name basis without using the title of teacher
5. Being left out: Not being informed about the artistic, sports activities at school.

Teachers stated that they had experienced the following emotions in the face of mobbing: Anger, hatred, exhaustion, alienation, low motivation, disinclination to work, incompetency, unhappiness, not enjoying the job, fatigue, fear, vexation, loneliness, uneasiness, relaxing by performing the required religious rituals, dismay, despair, feeling insignificant, depression, stress.

In a study they conducted with the academics at an academic institution, Tanoğlu (2006) concluded that the most common mobbing behavior was preventing someone from proving himself/herself and communicating and that the mobbing behavior led to psychological disorders among academic members who are victims of the mobbing behavior such as stress, depression caused by irritating thoughts, which is in parallel with the findings of the present research.

Studies in the literature are primarily quantitative research that measures the percentage of teachers and academics from primary education to higher education that have been subjected to mobbing and investigates the extent of exposure by sex (Altınkurt, 2012; Ertürk, 2005; Bulut, 2007; Ergüner, 2014; Çam, 2010 and Yıldırım, 2015; Ertürk, 2005; Bulut, 2007; Ergüner, 2014 and Yıldırım, 2015). Qualitative research can be conducted that investigates deeper and provides information about the inner world of teachers and academics with respect to the mobbing phenomenon.

Legal counsels can be assigned to primary schools for teachers to seek legal remedies against mobbing for their rights. Also, each primary school can be associated with a law office to raise awareness about the issue and inform the teachers about the necessity of claiming their rights instead of keeping silent in the face of mobbing.

Keywords: Primary school teacher, mobbing, mobbing behavior.

Giriş

Toplumun şekillenmesinde eğitimin çok önemli bir yeri vardır (Çelik ve Gömleksiz, 2000). Öğretmenlerin niteliğinin eğitimin kalitesi ile doğru orantılı olduğu söylenebilir (Şişman, 2006). İlkokul, tüm vatandaşlar için zorunlu tutulan ve çocuğun sonraki yıllardaki sosyal ve bilişsel gelişiminin temelini oluşturan bir süreçtir. İlkokulun çocuğun eğitimindeki önemli yeri bu kademedeki öğrenmeye rehberlik edecek öğretmenlerin de pek çok alanda donanımlı ve yeterli olmasını zorunlu kılmaktadır (Esmer ve Özden, 2018). Öğretmenlerin, çocukları birinci derecede etkileyen kişiler olarak onların olumlu değerleri kazanmasına imkân sağlayacak sınıf ortamını oluşturmada büyük sorumlulukları vardır (Aydın, 2004). Eğitim; bireylerin sosyal, psikolojik, fiziksel ve duyuşsal alanlardaki gelişimini destekleyen önemli bir sistemdir. Eğitimin nitelikli olabilmesi için eğitim ortamının, öğrenenlerin ve öğretmenlerin huzurlu ve sağlıklı olmaları zorunludur. Bu bağlamda yıldırma, eğitimcilerin ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen bir faktördür. Her alanda görülebilen yıldırma kavramının eğitim alanında var olması büyük sorunlara yol açabilir. “Geleceğin mimarı” ve “insan mühendisi” olarak nitelendirilen öğretmenlerin sağlıklı bir nesil inşa edebilmeleri için öncelikle kendilerinin sağlıklı bir ortamda çalışmalarını gereklidir. Bunun için sağlığı olumsuz yönde etkileyen yıldırma kavramı hakkında bilinçlenme sağlanmalıdır (Kadıoğlu Ateş ve Gürdağ, 2017:98).

Yıldırma kavramı alan yazında farklı şekilde tanımlanmıştır. Yıldırma, iş yerinde, çalışanın, bir veya daha fazla çalışan tarafından, her gün ve birkaç ay süre ile sistematik olarak duygusal yönden zarar verici davranışlara maruz bırakılması (Gökçe, 2008); doğrudan veya dolaylı olarak yapılan

saldırgan ve etik olmayan davranışlar (Mikkelsen ve Einarsen, 2003); mağdurun sürekli psikolojik yıldırma davranışları nedeniyle çaresiz ve savunmasız bir konuma itilmesi gibi karmaşık bir içeriğe sahip bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Leymann, 1996) şeklinde tanımlanmıştır. Bu davranışlar sıkça, sözgelimi en az haftada bir kez ve uzun bir süre gösterildiğinde yıldırma olarak tanımlanabilir (Sabancı ve Yücel, 2013).

Literatürde kullanılan tanımlardaki ortak noktalar; tacizde bulunan kişinin olumsuz davranışlar sergilemesi ve bu olumsuz davranışların, yöneltildiği kişi ya da kişilerde olumsuz sonuçlar doğurmasıdır. Olumsuz davranışlar ve hedef alınan kişi üzerindeki olumsuz etkileri yanında, psikolojik taciz tanımlarında öne çıkan diğer noktalar; mağdur ve saldırgan arasında bir güç eşitsizliği olması, sergilenen olumsuz davranışların bir kereye mahsus olmayıp süreklilik göstermesi ve belli bir zaman dilimi boyunca devam etmesidir (Seçkin Çelik, 2013).

Örgüt içinde gerilime ve çatışmalı bir iklime yol açan tüm psikolojik faktörlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkan yıldırma, bir işyerinde çalışanların, bir başka kişiyi ya da kişileri rahatsız edici, ahlak dışı ve sistematik söz ve davranışlarla taciz ettikleri bir süreçtir. Yaygın amaç, örgütlerde istenmeyen kişilere karşı baskılar yaparak, onların direnme gücünü yok edip, işten ayrılmalarına neden olmaktır (Tetik, 2010:81). Yıldırma, çalışanlara üstleri, astları veya eşit düzeyde olanlar tarafından sistematik biçimde uygulanan her tür kötü muamele, tehdit, şiddet, aşağılama gibi davranışlardır (Mikkelsen ve Einarsen 2002). Bu açıdan baktığımızda sadece ilkökul müdür ve müdür yardımcıları değil sınıf öğretmenlerinin meslektaşları, kurumda çalışan memurlar, veliler veya öğrenciler de yıldırma davranışlarını gösterebilirler.

Yıldırmanın, eğitim örgütlerinde çalışan bireyler üzerinde bireysel ya da toplu olarak sistematik bir şekilde uygulanması örgüt sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Korkmaz ve Cemaloğlu, 2010). İşyerinde yıldırma, örgütsel sağlığı bozan, çalışanların çalışma barışını olumsuz yönde etkileyen temel örgütsel bir sorundur (Tutar, 2004). Psikolojik şiddet, haksız suçlamalar, küçük düşürmeler, tacizler, duygusal eziyetler ve/veya terör uygulamak yoluyla bir kişiyi işyerinden dışlamayı amaçlayan kötü niyetli bir eylem olarak tanımlanmakta ve temelde işgörenlere psikolojik baskı uygulayarak işlerini terk etmeye zorlamak amacıyla taşınmaktadır (Aydın ve diğerleri, 2007).

Leymann'a (1996) göre kurban üzerindeki etkilerine göre psikolojik yıldırma beş kategoriye ayrılabilir. Bunlar: 1) İletişim olanaklarının ortadan kaldırılması (yönetim iletişim olanaklarını kısıtlar, kişi sessizliğe itilir, sözlü tehditler savrulur). 2) Sosyal ilişkilerin kısıtlanması (iş arkadaşları ilişkiyi keserler, birey diğerlerinden izole edilir). 3) Kişinin saygınlığına zarar verme (kişinin hakkında dedikodu yapma, alay etme, dalga geçme). 4) Kişinin mesleki durumunu küçümseme (kişiye görev vermeme, anlamsız işlerle uğraştırılma). 5) Kişinin fiziksel özelliklerini kötüye kullanma (kişi için tehlikeli olabilecek işler verme, fiziksel saldırı ya da cinsellikle ilgili zorlamalar) (Akt. Sabancı ve Yücel, 2013). Öğretmenler; okul müdürleri ve müdür yardımcıları tarafından veli önünde aşağılanarak; yetersizlikle suçlanarak; siyasi görüşe göre farklı davranılarak; mesai dışında da çalışması istenerek; tayinle tehdit edilerek; üstlendiği görevlerin başarısı başkasına mal edilerek yıldırılmaktadır (Gökçe, 2008).

Kurt ve Kurt (2015), öğretmenlerin en fazla meslektaşları olmak üzere okul müdürü ve en az müdür yardımcısı tarafından yıldırılmaya maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Yıldırılmaya maruz kalan bir öğretmenin görüşü şöyledir, "Çalıştığım okuldaki zümre arkadaşım özellikle kariyer gelişim hedeflerimi kısıkanıyordu. Ben yüksek lisansımı tamamlamak üzere iken meslektaşımın bana uyguladığı psikolojik taciz dayanılmaz bir hal almıştı. İzinsiz eşyalarımı karıştırıyor, sınıfıma girip o gün hangi çalışmalar yaptığımı inceliyor, idari bir görevi olmamasına rağmen açığımı arıyordu." Aynı çalışmada katılımcılar yıldırma uygulayıcılarının mesleklerinde yetersiz oldukları konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Ertürk (2011) yıldırılmaya en çok neden olan davranışları şöyle sıralamaktadır: ödül ve cezaların adil olmaması, çalışanların takdir edilmemesi, sorunların

çözümünün hiç konuşulmaması, kişi hakkında söylenti ve dedikodu çıkarılması, kişilerin göz ardı edilmesi veya olayların dışında bırakılması, kişilerin görüş, fikir ve önerilerinin dikkate alınmaması.

Yıldırmanın olduğu yerde işgörenleri motive eden, güven sağlayan, örgütsel bağlanmaya ve iş tatminine katkı sağlayıcı tüm faktörler ortadan kalkarak yerini tatminsizlik, örgütsel çatışma, işgören devir hızında artma, verimsizlik ve etkisizliğe bırakmaktadır (Eser, 2007). Öğretmenlerin yöneticiler tarafından çok farklı şekillerde yıldırma yaşadıkları bilinmektedir. Bunlardan bazıları; veli önünde aşağılanarak, mesleki yetersizlikle suçlanarak, siyasi görüşe göre farklı davranılarak, mesai dışında da çalışma istenerek, tayinle tehdit edilerek, üstlendiği görevlerin başarısı başkasına mal edilerek yapılan yıldırma davranışlarıdır. Bazı okul yöneticileri yıldırma tanık oldukları halde olaylara müdahale etmemekte ve sürece izin vermekte, ailesi zengin veya itibarlı olan öğretmenlere ayrıcalık tanımakta ve tutarsız davranarak sonucunu öğretmene yüklemektedir (Gökçe, 2008).

Çam (2010)'a göre yıldırma eylemlerine maruz kalma düzeyleri branşlar bağlamında ele alındığında yüksek düzeyde yıldırma eylemlerine maruz kalan 66 öğretmenin 35'i sınıf öğretmenidir. Toker Gökçe (2006), Çomak (2011) ve Öz (2008) sınıf öğretmenlerinin daha sık ve daha fazla fiziksel şiddet tehditleri aldığı ve diğer branşlara göre daha fazla yıldırma durumu yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır.

Cerit (2013), sınıf öğretmenlerinin en çok görev baskısı boyutunda en az ise iş ile ilgili olmayan eleştiri boyutunda yer alan yıldırma davranışlarına maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu bulguya göre, öğretmenlerin sosyal ilişkiler ve özel yaşamlarına yönelik yıldırma davranışlarından daha çok öğretim etkinlikleri, bunların sonuçları ve kararlarına yönelik yıldırma davranışlarına maruz kaldıklarını düşündükleri ifade edilmektedir.

Pekdemir (2010), okullarda yaşanan yıldırma davranışlarına yönelik öğretmen görüşlerini araştırdığı çalışmasında sonucunda, öğretmen görüşlerine göre; "Sürekli öğretmenlerin sözünün kesilmesi", "Öğretmenin kendini gösterme olanaklarının kısıtlanması" ve "Yapılan işin sürekli eleştirilmesi" gibi yıldırma davranışları "Ara Sıra" görülen yıldırma davranışlarıdır. Yıldırım (2010)'a göre, sınıf öğretmenlerinin kendilerine yönelik yıldırma davranışlarını müdürler tarafından bireysel bir saldırı olarak algılamaktadırlar. Ayrıca okul müdürleri tarafından sınıf öğretmenlerine yapılan iletişim kurmaya yönelik yıldırma davranışları ve yaşam kalitesine yönelik yıldırma davranışlarının öğretmenlerin kendisine olan özgüven algısını olumsuz şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırmanın işgörenlerin ve dolayısıyla öğretmenlerin üzerinde pek çok olumsuz etkisi mevcuttur. Hem bireye yönelik hem örgüte yönelik olumsuz etkiler maddi ve manevi açıdan irdelenebilir. Ruhsal, fiziksel, ekonomik, sosyal etkiler kişinin sağlığını da olumsuz etkileyebilir.

Sinir bozuklukları, depresyon, panik atak krizleri, terleme ve titreme, iç daralması, başgışıklık sisteminde düşüş, gastrit ve sindirim sistemi bozuklukları, gibi rahatsızlıklara yol açmaktadır. Uykusuzluk, kâbus, sık sık uyanma, görme bozuklukları, terk edilmişlik duygusu, hafıza ve konsantrasyon kayıpları ve bayılmalar sık görülen durumlardandır (Çobanoğlu, 2005). Çağdaş örgütlerden beklenen insan onuruna yakışır bir biçimde, bireylerin değerli oldukları tutumundan hareketle çalışanlara adil ve hakkaniyet ölçütlerine uygun şekilde davranmak ve her türlü olumsuz davranışın ortadan kalkmasına çalışmaktır (Keskinkılıç-Kara, 2016).

Yıldırma davranışları öğretmenlerin yaşamlarında ve okullardaki performanslarında olumsuz etkilere neden olabilir. Bu nedenle öğretmenlerin maruz kaldıkları yıldırmanın ortaya konması yararlı olacaktır. Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin maruz kaldıkları yıldırma davranışlarını belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sınıf öğretmenlerine göre karşılaştıkları yıldırma davranışlarının nelerdir?
2. Sınıf öğretmenleri yıldırma ile karşılaştıklarında neler hissetmişlerdir?

3. Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları yıldırma davranışlarının kendilerine etkileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Farkında olduğumuz ancak derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılması olgubilim deseni olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada üzerinde çalışılan olgu, yıldırma dır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın amacı olan yıldırmanın etkilerini belirlemek için yıldırma olgusunu yaşayan 18 sınıf öğretmeni araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklemede öncelikle evrene ait birimlerden birisi ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimin yardımıyla üçüncü birime gidilir. Bu şekilde, sanki bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü genişler (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Yıldırma maruz kalan öğretmenlerin birbirlerini tanıma ve dertleşme ihtimalleri vardır. Bu zorbalığa maruz kalan kişilerin herhangi birine ulaşmak diğerlerine de gidilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle kartopu örnekleme tekniği seçilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerden 9'u kadın, 9'u erkektir. Öğretmenlerin tamamı İstanbul ilinin E. ilçesinde görev yapan sınıf öğretmenleridir. Tamamı yıldırma davranışlarına maruz kalmıştır. Öğretmenlerin arasında beş yıldan az mesleki deneyime sahip olan yoktur. Öğretmenlerin altı yıl ile yirmi yıl arasında mesleki kıdeme sahiptir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundaki soruların yazılması aşamasında beş akademisyenin görüşleri alınmıştır. Alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formunda düzeltme ve değişiklikler yapılmıştır. Soruların anlaşılabilirliğini belirlemek için altı öğretmen ile görüşme yapıldıktan sonra formlara son şekli verilmiştir. Görüşme formunda toplam üç tane soru bulunmaktadır. Görüşmeler araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin doğal ortamı olan çalıştıkları ilkokullarda görüşmeler yapılmıştır. Öğretmenlerde herhangi bir olumsuz duygu yaratmamak adına ses ve görüntü kaydı alınmamıştır. Görüşmeler, formlar üzerine araştırmacı tarafından yazılarak kaydedilmiştir. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla elde edilen bulgular yansız bir şekilde sunulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmanın her bir alt problemi için bir başka araştırmacı ile birlikte kodlayıcılar arası güvenilirlik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bunun için Miles ve Heberman (1994)'ün $P(\text{Uzlaşma yüzdesi}) = \frac{Na(\text{Görüş Birliği})}{Na(\text{Görüş Birliği}) + Nd(\text{Görüş Ayrılığı})} \times 100$ formülünden yararlanılmıştır. Hesaplamalar sonucunda güven birinci alt problem için 0.79, ikinci alt problem için 0.87, üçüncü alt problem için 0.92 çıkmıştır. Güvenirlik yüzdeleri %70'in üzerinde olduğu için araştırma güvenilir kabul edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada verilerin çözümlemesinde, nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım-Şimşek, 2008). Öğretmenlerin sorulara verdikleri yanıtların önce benzer ve farklı yönleri bir araya getirilmiş daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre anlamlı bir şekilde düzenlenerek temalar oluşturulmuştur. Çözümlenen veriler yazılmış ve çalışma grubu üyelerine bizzat gidip gösterilerek kontrol etmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin samimi ve içten duygularını dile getirmeleri istendiği için herhangi bir kişisel bilgilerine kimsenin ulaşamayacağı sözü verilmiştir. Bu nedenle katılımcılara ilgili veriler elektronik posta ile gönderilmemiş bizzat sunulmuştur. Böylece katılımcı teyidi alınmış

ve verilerin hem görüşme hem de yazılı formları oluşturulmuştur. Bu şekilde bir veri toplama yönteminin sınırlılığı aşılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Öğretmenler Maruz Kaldıkları Yıldırma Davranışlarına İlişkin Bulgular

1. Hak ihlali

Görüşme yapılan 18 öğretmenden 7 tanesi hak ihlaline maruz kaldığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin yaşadıkları hak ihlaline ilişkin üç tane görüş aşağıda sunulmuştur:

Mmesai saatlerinde doktora gitmeye izin verilmemesi, rapor kullanımına ilişkin itiraz, süt izninin kullandırılmaması, lisansüstü eğitim yapma hakkının engellenmesi, sekiz aylık hamile olmasına rağmen nöbet görevi verilmesi, tayin isteme hakkının engellenmesi, lojman kullanımının engellenmesi.

Konuya ilişkin görüşme yapılan bir öğretmen görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: “Bir köy okulunda aday öğretmen olarak çalışıyordum. Diğer öğretmenin ikinci senesi olduğundan o müdür yetkiliydi. Bir gün benden maaşımı istedi. Sen burada benim sayemde öğretmenlik yapıyorsun ben olmasam maaş da alamazsın dedi. Duymazlıktan geldim. Bir başka gün bir evrak var imza atacaksın diye beni şehre il milli eğitime gidiyoruz diye köyden arabasıyla şehre götürdü. İl milli eğitime değil bankaya gittik. Kredi çekeceğim kefil olacaksın dedi. İtiraz ettim. Sesini yükseltti. Çıktım bankadan. İlerleyen günlerde istekleri devam etti. Lojmandan çıkmamı istedi. Kirasını vermem için beni zorladı. Ödemedim. Okullar kapanmıştı. Ben İ...’a döndüm. Yaz tatilinde beni aradı. Eşinin okulu taşındığı için benim tayin isteyip dilekçe vermem gerektiğini eşiyile beraber iki kişi çalıştığımız köyde kalacaklarını belirtti. İl milli eğitim müdür yardımcısı emrediyor hemen tatilini yarım bırak gel diye azarladı beni telefonda. Hiç bu konuşma olmamış gibi davrandım. Daha sonra okullar açıldığında eylül ayında il milli eğitime gittiğimde hem kendisinden hem de il milli eğitim müdür yardımcısından epey olumsuz sözler işittim. İkisi birden tüm özlük haklarımı kullanmama engel oldular. Atamam gerçekleşti kararnameyi imzalamadılar. M....’da bir ay sadece kararnamame imza atılmasını bekledim. Günlerce milli eğitime gittim geldim. İl milli eğitim müdür yardımcısı da sen bizim kızın işini zorlaştırmışsın ona kolaylık yapmamışsın niye kendi kendine tayin istemedin niye lojmandan çıkmadın şimdi biraz da sen zorluk çek dedi. Hem müdür yetkili öğretmenden hem de onun hemşehrisi olan il milli eğitim müdür yardımcısından yıldırma maruz kaldım. (Hüsniye Öğretmen, 38 yaşında, 15 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“Nöbet öğretmenler arasında hep sorun olmuştur. Bazıları hiç tutmaz, bazıları en zor yerlerde tutar. Ben de sekiz aylık hamileyken bayan müdür yardımcısı tarafından nöbet tutmak zorunda bırakıldım. İtiraz ettim. Öğretmenler odasındaydık burası bunun yeri değil dedi odasına çağırdı. Avazı çıktığı kadar bağırdı. Ben emrediyorsam tutacaksın dedi. Tutmayacağım dedim. Sesimize müdür geldi. Bizi dinledikten sonra bari müdür yardımcısı hocahanıma zorluk çıkmasın tekrar liste yapmasın bu ay da tutuver ne olacak ki dedi. Bana sekiz aylık hamile nöbet tutturdular.” (Mustafa Öğretmen, 30 yaşında, 7 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“Yüksek lisans yapmak için bir ile atandım. Ders saatlerimi düzenlemek için ricada bulundum. Müdür müdür baş yardımcısına, müdür baş yardımcısı ile müdür yardımcısına gönderiyordu beni. Sınıf öğretmenlerinin dersine giren branş öğretmenlerinin son saat dersime girmesi talebinde bulunuyordum. Bunu yerine getirebilmek için tek tek zümre öğretmenlerime gidip mazeretimi bildiriyor ve kabul etmeleri için ricacı oluyordum. Bir iki hocaya kabul ettirdim. Zar zor ayarlattırdım ilk dönem. Ama dersler iki dönem devam ediyordu. Hem müdürden hem müdür yardımcılardan hem de meslektaşlarımdan oldukça rahatsız edici sözler duydum. En son bıraktım.

Yüksek lisans hocalarım da beni devamsızlıktan bıraktı. Tamamlayamadım maalesef öğrenimimi.” (Hanife öğretmen, 35 yaşında, 11 yıllık mesleki kıdeme sahip).

2. Çalışma şartlarının ağırlaştırılması

Öğretmen görüşlerine göre 18 öğretmenin 10 tanesi çalışma şartlarının ağırlaştırılmasına ilişkin yıldırma maruz kalmıştır. Çalışma şartlarının ağırlaştırılmasına ilişkin 5 öğretmen görüşü aşağıda sunulmuştur:

Okullarda yapılan sınavlarda zorla görev verilmesi, hafta sonu kursu açmak için zorlama, herhangi bir ücret almadan öğrencilere mesai saati dışında ekstra ders anlatmamız için baskı kurma, istenmeyen yerlerde nöbet tutturulması, fiziki şartları yetersiz sınıfın tahsis edilmesi, boş derslerde fazlaca idari yük verilmesi, ders programının elverişsiz şekilde düzenlenmesi.

“Her ay nöbet çizelgesi değişirdi. Ben kışın üç ay boyunca bahçede, yazın da en istenmeyen en zor kat olan ikinci katta nöbet tutardım. Nöbetçi hiçbir öğretmen ders başlama saati olan 07.40’tan önce nöbet tutmazken bana yarım saat önce nöbet yerinde olmadığının sebebi sarı zarfla sorulurdu. Kışın kar yağarken bahçede nöbet tutup üşütmüştüm. 10 tane iğne vermişti doktor. İyileştim. Gittim anlattım durumumu. Gene bahçeye yazdı beni müdür yardımcısı. Yanımda yedek ayakkabı ve pantolonla gidiyordum nöbet günü. Benden başka hiç kimse de oraya verilmiyordu.” (Turgay öğretmen, 30 yaşında, 5 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“Bir yaşında bebeğim vardı. Beşinci sınıf okutuyordum. Müdür başyardımcısı bursluluk sınavına girecek öğrenciler için bir çalışma takvimi hazırlamış. Kendince başarılı gördüğü her sınıftan 3-5 öğrenciyi alıp bir sınıf yapmıştı. Her öğretmene hem hafta içi hem hafta sonu hem de 15 tatilde ikişer saat ders yazmıştı. Bizi zümrece yanına çağırdı ve itirazı olan var mı dedi. Bir yaşında bebeğim var bakıcıya bırakıp okula geliyorum. Bana herhangi bir ücret vermeden zorla görev yazıyorsunuz öyle mi dedim. Ben veriyorsam geleceksiniz itiraz mı ediyorsun karşılığını görürsün yazıyorum bunu kenara demek gelmeyeceksin vs diye bağırıp çağırmaya başladı. Zümredeki öğretmenler sus pus oldu. Hepimiz geleceğiz idare öyle diyor sen de geleceksin dediler. Çok şaşırılmışım. Herkes boyun eğmiş ve beni de tamam demeye zorluyorlardı. Sonunda istedikleri gibi oldu. İstemeye istemeye zorla mesai saatim dışında okula getirtildim.” (Nezahat öğretmen, 40 yaşında, 18 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“Seminer döneminde dersliklerin yeri belirleniyordu. Şansa bana da en manzaralı sınıf denk gelmiş. Yardımcı elemanımız olan bayan, hocam hayırlı olsun en manzaralı sınıf sizinki dedi. Yukarı çıktım. Müdür, müdür yardımcısı ve iki öğretmen karı koca sınıfımdaydı. Hayırdır dedim burası benim değil mi? Herkes sustu. Bayan öğretmen, burası sizin değil burası benim eşimin sınıfı. Biz daha geçen seneden istemiştik dedi. Müdüre döndüm. Dersliklerin belirlenmesinde kriteriniz nedir diye sordum. A ile başlayıp E yerine K koyulmuştu yanyana dersliklere. Bu sırada içeri temizlikçimiz olan bayan geldi. Biri sınıfın adını değiştirmiş dedi. Bunu duyan müdür hışımla suratıma ters ters bakıp dışarı çıktı. Peşinden söylenerek diğer karı koca hocalar çıktı. Koridorun en sonundaki, en karanlık, tahtası bile olmayan, rutubetli, tavanından su damlayan derslikte çok kötü bir yıl geçirmiştim.” (Buket Öğretmen, 33 yaş, 7 yıllık mesleki deneyim).

“E. ilçesinde merkezi sayılacak bir okulda çalışıyordum. 5. Sınıf zümresiydim. Hafta ortalama 10 saat branş dersimiz vardı. Boş derslerde sadece ben öğretmenler odasında oturdum. Ara sıra dersi branş olan evli bir çift de oluyordu. İçerideki sigara odasında oturlardı. Zümremde sekiz kişi vardı. Diğerleri boş derslerde okulun karşısındaki kafede çay kahve içip dedikodu yapar, kapalı caddedeki alışveriş merkezlerinde gezerlerdi. Bir ben kurumdan ayrılmadığımdan ikinci kademedeki her boş sınıfa ben gönderilirdim. Hiçbir yönetici boş derse öğretmen görevlendirmek için sigara odasında oturan çifte seslenmez, diğerlerini arayıp derse çağırılmazdı. Bir keresinde sadece benim dersim boş değil demiştim. İçerideki öğretmenleri başımla işaret etmiştim. Ben size

görev veriyorum o yüzden siz ilgili sınıfa gideceksiniz yanıtını almıştım müdürden.” (Nuri öğretmen, 41 yaş, 14 yıllık mesleki deneyim).

“Öğretmenliğimin ikinci yılıydı. Müdüre hangi evrakı götürsem imza için beğenmiyor, üstünü çiziyor, karalıyor yeniden yazdırıyordu. Bir seferinde sen dilekçe yazmayı bilmiyorsun bak ben sana öğretyim deyip evrakı karalamıştı. Günlük plan götürüyorduk topluca aynı planı diğerlerinde imzalarken bana neden tarihi doğru düzgün yazamamışsın, silik, kağıdı kirletmişsin tekrar yaz getir gibi tepkilerle odadan çıkartıyor iş yükümü arttırıyordu. Bana karşı bu tutumuna anlam veremiyordum. Ortalama beş yıl sonra günün birinde bana dedi ki ben iki yıllık öğretmenlik mezunuyum sen kendini benden daha üstün görme çok okumuş olabilirsin ama benim tecrübem var. Ki hiç kendimi o müdürden üstün görmemişim. Davramışlarıyla meğer beni bezdirmeye çalışıyormuş.” (Nezahat öğretmen, 40 yaşında, 18 yıllık mesleki kıdeme sahip).

3. Öğrenci-sınıf seçerek başarısızlığa itilmesi

Öğretmen görüşlerine göre araştırmaya katkı sağlayan 18 öğretmenin 6 tanesi öğrenci-sınıf seçerek başarısızlığa itilmiştir. Bu konuya ilişkin bir öğretmen görüşü aşağıda sunulmuştur:

Tüm nakil öğrencilerin aynı sınıfa verilmesi, sınıftaki öğrencilerden deneme sınavı sonucuna göre dereceye girenlerinin alınması, kayıt esnasında velilere şu öğretmen çok başarılı bu kadar bağışla senin çocuğu oraya yazalım o öğretmen mi boşver işe yaramaz çok kaprisli vs diyerek yönlendirilmeler yapılması.

“Bir kayıt dönemi tesadüfi müdür yardımcısı odasıdaydım. Müdür yardımcısı benim orada olduğumun farkında değildi. Birinci sınıfa kayıt için gelen veliler vardı. Bizim özel sınıfımız var. Bin lira bağış ver hemen F.. hocaya yazalım çocuğunu dedi. Veli durumunun kötü olduğunu bağış yapamayacağını belirtti. Bir başka öğretmenden bahsetti. Bu sefer beş yüz lira bağışla bu sınıfa yazabileceğini belirtti. Veli sıkıntısını anlatamadığından şikayet etti. Devletin okulu değil mi bağışsız öğrenci almıyor musunuz diye haykırdı en sonunda. Çocuğun okuma yazmaya geçer mi geçmez mi bilmem yazalım seni A. hocaya dedi. Memura kaydet dedi. O A. hoca bendim. Sessizce çıktım odadan. O yıl çok zor bir eğitim öğretim dönemi geçirdim. Veliler çok sorunlu, çocuklar çok ilgisizdi. Sınıfın yarısından fazlası okuma yazmaya geçemedi. Veli toplantılarına velilerin çoğu katılmıyordu. Toplantıya gelenler de öfke dolu şiddet doluydu. Zümremi içinden seçilmişim. En istenmeyen öğretmendim. Okuma yazma bilen öğrenciler, velisinin sosyo-kültürel düzeyi yüksek öğrenciler, okul öncesi eğitim alan öğrenciler o iki sınıfta toplanmıştı. İlk okuma bayramını onlar yaptı. Ben ise başarısızlığa terkedilmişim. Onların başarısı kendi başarısı olarak görülürken benim başarısızlığımın tek sebebi de kendim olarak lanse ediliyordu. Başarısızlıktan, öğrencilerin ilgisizliğinden söz ediyordum bir gün. Müdür bey bana ekstra ne yapıyorsun ki sınıfın için nasıl başarı bekliyorsun diye sordu. Onun ve yardımcılarının bana yaptıkları insafsızcaydı.” (Ahmet öğretmen, 28 yaşında, 6 yıllık mesleği kıdeme sahip)

4. İletişim sorunları

Öğretmen görüşlerine göre araştırmaya katılan 18 öğretmenin üç tanesi yaşadığı iletişim sorunlarını yıldırma olarak tanımlamıştır. Bu konuya ilişkin bir öğretmen görüşü aşağıda sunulmuştur:

Bağırarak hakaret ederek görüş, öneri ve isteklerin geri çevrilmesi, velinin öğrencinin yanında azarlanma, kapının vurulmadan tekmeyle açılması, müstehcen konuşma, argo-küfür- cinsel içerikli fıkra ve konuşmalar yapılması, öğretmen veya hoca denmeden isminle hitap edilmesi

“Okulun memuru fotokopi çekmek için ofisine gittiğimde beni görmezden geliyor, dakikalarca telefonda konuşuyor, o sırada içeri öğrenci girse bağırıp çağırıyordu. Başkaları kendi fotokopisini kendi çekerken ben makineye dokunsam her ne yapıyorsa bırakıp ayağa kalkıyor

öğretmenlerin makineyi ellemesi yasak müdür bey sadece bana izin veriyor diyordu. Altı üstü memurdu. Ama kendisini okulun sahibi sanıp öyle davranıyordu.” (Turgay öğretmen, 30 yaşında, 5 yıllık mesleki kıdeme sahip).

5. Yalnız bırakılmak: Okullardaki sanatsal, sportif faaliyetlerden haberdar edilmemek

Öğretmen görüşlerine göre araştırmaya katılan 18 öğretmenin yedi tanesi yaşadığı yalnız bırakılarak yıldırma maruz kalmıştır. Bu konuya ilişkin bir öğretmen görüşü aşağıda sunulmuştur:

“Öğretmenler günü yemeği olur benim haberim olmaz. Sınıflar arası futbol müsabakası yapılır benim sınıfıma teklif gelmez. Öğretmenler gün, sohbet, davet, mevlüt, sünnet vs yapar birbirinin evine çağrılır benim haberim olmaz. Düğün davetiyeleri bile bana hiç gelmez. Panoya asılmış davetiyelerden başka elime davetiye geçmez. Ama takı için para alınacaksa ilk bana sorarlar hocam katılacak mısınız diye. Okulda olan bitenden en son ben haberdar olurum. Whatsapp grupları varmış ben hiçbirinde yokum. Grup beni dışlar. Bu da benim yıldırma uğradığının kanıtıdır.” (İshak öğretmen, 45 yaş, 20 yıllık mesleki deneyime sahip).

Öğretmenler Maruz Kaldıkları Yıldırma Karşısında Hissettikleri Duygulara İlişkin Bulgular

Öğretmen görüşlerine göre araştırmaya katılan 18 öğretmenin hissettikleri duygular 21 farklı türdedir. Bunlar: Öfke, nefret, tükenmişlik hissi, dışlanmışlık, motivasyon düşüklüğü, işe karşı isteksizlik, yetersizlik, mutlu olamama, yaptığım işten zevk alamama, yorgunluk, korku, üzüntü, yalnızlık, huzursuzluk, dini inancın gereklerini yerine getirerek rahatlama, umutsuzluk, çaresizlik, değersizlik, moral bozukluğu, stres.

Öğretmenlerin maruz kaldıkları yıldırma karşısında hissettikleri duygulara ilişkin üç görüş aşağıda açıklanmıştır:

“Kendimi köşeye sıkışmış, değersiz ve zor durumda bırakılmış hissediyorum.” (Fatma öğretmen, 39 yaşında, 10 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“Yıldırma davranışlarına maruz kaldığım o kişiden nefret ediyorum. Bazen rüyalarım giriyor. Öldürmek istiyorum.” (Turgay öğretmen, 30 yaşında, 5 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“Ben Allah’a havale ediyorum. Allah hepsine layık oldukları cezayı versin.” (Mustafa öğretmen, 30 yaşında, 7 yıllık mesleki kıdeme sahip).

Öğretmenlere Göre Yıldırma Olgusunun Etkilerinin Ne olduğuna İlişkin Bulgular

Öğretmen görüşlerine göre araştırmaya katılan 18 öğretmene yıldırmanın 16 farklı olumsuz etkisi olmuştur. Bunlar: Psikolojik baskılar karşısında tükenmişlik, dışlanma, meslekten soğuma, yalnızlaştırılma, hakaret gördüğünden dolayı utanma, işlerin zorlaştırılmasından ötürü hedeften vazgeçme, kılık kıyafetin eleştirilerek alay edinilmesi, veli/öğrenci önünde azarlanmak suretiyle mesleğinin ve kişiliğinin saygınlığının azaltılması, görev verirken fikrin sorulmamasından dolayı itibarsızlaştırma, haklarını kullanmaktan mahrum bırakmak, dedikodu yapmak, sürekli eleştirildiğinden alınganlık gösterme, eksiklerinin sıkça yüksek sesle dile getirilmesinden ötürü işini iyi yapamadığını düşünme, adil olunmamasından isyankarlık, asosyallik, insanlara güvenememe.

Yıldırmanın öğretmenlere olumsuz etkisi ile ilgili üç görüş aşağıda ifade edilmiştir:

“Müdürün kendini bir şey zannedip bulunduğu mevkiyi kullanarak öğretmenleri haksız uygulamalara maruz bırakması yıldırma değildir. Aşırı kontrolcü, korkak ve psikolojik sorunları olan insanların otoritelerini güçlendirmek için çalışanlarına uyguladıkları baskıdır. Sözüm ona arkadaşım olan bir meslektaşım nöbetimi iyi tutamadığımı, velilerle iletişimimin yetersiz olduğunu, ders işleyişimde aksaklıklar olduğunu, çok ödev verdiğimi vs her adımımı yaptığım işleri eleştirirdi.

Kime güveneceğimi kimle konuşacağımı şaşırılmışım. Git gide herkesten uzaklaştım. İçime kapandım.” (İshak öğretmen, 45 yaş, 20 yıllık mesleki deneyime sahip).

“Yıldırma, yöneticinin ya da grubun istemedikleri kişiyi sürekli yok sayması, zor durumda bırakacak sözler ve davranışlar sergilemesi ve aşağılamasıdır. Yöneticinin düşüncelerini, varlığını, çalışmalarını kabul etmediği/edemediği işgöreni itibarsızlaştırması için yaptığı tüm olumsuz tutum ve davranışlardır. Zor bir hamilelik geçirmiştım. Doktorum on beş günlük rapor vermişti. Kurul heyet raporu almamıştım. Müdür bir yardımcısı ile beni arattırmıştı. Müdür yardımcısı müdürün şu sözlerini bana iletmişti: Bu raporu işleme koymayacağız. Heyet raporu alıp gönderin. İlçe milli eğitim sadece heyet raporu olduğunda öğretmen görevlendirmesi yapıyor. 40 öğrenciyi ben napayım. Bu müdür toplantılarda hafta içi benden doktora gitmek için kimse izin almasın. Doktorunuza hafta sonu gidin. Hepiniz de ne kadar nazıksınız. İkide bir hasta oluyorsunuz. Türden olumsuz cümleler kuruyordu. Bebek sahibi olanlara süt izni kullandırtmıyordu tam gün okul olmamıza rağmen. İyi bir annelik yapamadığımı düşünüp kendimi çocuğuma karşı suçlu hissediyordum.” (Nezahat öğretmen, 40 yaşında, 18 yıllık mesleki kıdeme sahip).

“İlk yılımda veliler verdiğim her ödevi sorguluyor önceki öğretmen böyle yapmıyor, o şöyleydi o böyleydi diye sürekli bana onu övüyorlardı. Derse girmeden önce dakikalarca kapıda meşgul ediliyordum. Sürekli kendi aralarında dedikodumu yapıyorlardı. Bir gün eşim kapıda benim dersten çıkmanı bekliyordu. Velimin biri benimle alakalı kendisine çok olumsuz şeyler söylemiş onu da veli zannederek. O kendisini tanıtmamış. Ben dersten çıkıp yanına gittiğimde kadın koşarak oradan ayrılmıştı. Bir yıl o velilerle çok sıkıntı çektim. İşimden soğuttular beni. Öğrenciler derste öğretmenim benim annem sizin için şöyle şöyle diyor ama ben sizi çok seviyorum siz hiç üzülme diyordu. Kendi anne babalarını bana şikayet eden çocuklara bu yaptıklarının yanlış olduğunu anlatmak hem canımı sıkıyor hem de beni yıpratıyordu.” (Hüsniye Öğretmen, 38 yaşında, 15 yıllık mesleki kıdeme sahip).

Tartışma ve Sonuç

Öğretmenlerin görüşlerine göre kendileri aşağıdaki yıldırma davranışlarına maruz kalmışlardır:

1. Hak ihlali: Mesai saatlerinde doktora gitmeye izin verilmemesi, rapor kullanımına ilişkin itiraz, süt izninin kullandırılmaması, lisansüstü eğitim yapma hakkının engellenmesi, sekiz aylık hamile bayan öğretmene nöbet tutturulması, tayin isteme hakkının engellenmesi, lojman kullanımının engellenmesi.
2. Çalışma şartlarının ağırlaştırılması: Okullarda yapılan sınavlarda zorla görev verilmesi, hafta sonu kursu açmak için zorlama, herhangi bir ücret almadan öğrencilere mesai saati dışında ekstra ders anlatmamız için baskı kurma, istenmeyen yerlerde nöbet tutturulması, fiziki şartları yetersiz sınıfın tahsis edilmesi, boş derslerde fazlaca idari yük verilmesi, ders programının elverişsiz şekilde düzenlenmesi
3. Öğrenci-sınıf seçerek başarısızlığa itilmesi: Tüm nakil öğrencilerin aynı sınıfa verilmesi, sınıftaki öğrencilerden deneme sınavı sonucuna göre dereceye girenlerinin alınması, kayıt esnasında velilere şu öğretmen çok başarılı bu kadar bağışla senin çocuğu oraya yazalım o öğretmen mi boşver işe yaramaz çok karpisli vs diyerek yönlendirilmeler yapılması.
4. İletişim sorunları: Bağırarak hakaret ederek görüş, öneri ve isteklerin geri çevrilmesi, velinin öğrencinin yanında azarlanma, kapının vurulmadan tekmeyle açılması, müstehcen konuşma, argo-küfür- cinsel içerikli fıkra ve konuşmalar yapılması, öğretmen veya hoca denmeden isimle hitap edilmesi
5. Yalnız bırakılmak: Okullardaki sanatsal, sportif faaliyetlerden haberdar edilmemek.

Öğretmenler maruz kaldıkları mobbing karşısında aşağıdaki duyguları hissettiklerini ifade etmişlerdir: Öfke, nefret, tükenmişlik hissi, dışlanmışlık, motivasyon düşüklüğü, işe karşı isteksizlik, yetersizlik, mutlu olamama, yaptığım işten zevk alamama, yorgunluk, korku, üzüntü, yalnızlık, huzursuzluk, dini inancın gereklerini yerine getirerek rahatlama, umutsuzluk, çaresizlik, değersizlik, moral bozukluğu, stres.

Tanoğlu (2006) bir akademik kurumda akademisyenlerle yaptığı çalışmasında kişinin kendini göstermesinin ve iletişiminin engellenmesinin en sık karşılaşılan yıldırma davranışı olduğu sonucu ile kurban konumundaki akademisyenleri rahatsız eden düşüncelerin stres, depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklara yol açması bulgusu çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Öğretmenlere göre yıldırma olgusunun etkileri; psikolojik baskılar karşısında tükenmişlik, dışlanma, meslekte soğuma, yalnızlaştırılma, hakaret gördüğünden dolayı utanma, işlerin zorlaştırılmasından ötürü hedeften vazgeçme, kılık kıyafetin eleştirilerek alay edinilmesi, veli/öğrenci önünde azarlanmak suretiyle mesleğinin ve kişiliğinin saygınlığının azaltılması, görev verirken fikrin sorulmamasından dolayı itibarsızlaştırma, haklarını kullanmaktan mahrum bırakmak, dedikodu yapmak, sürekli eleştirildiğinden alınganlık gösterme, eksiklerinin sıkça yüksek sesle dile getirilmesinden ötürü işini iyi yapamadığını düşünme, adil olunmamasından isyankarlık, asosyalılık, insanlara güvenememe.

Davenport, Schwartz ve Elliott (2003), iş hayatlarında mobbinge maruz kalan insanların genellikle mesleki çalışma hayatlarında zekâ, yeterlilik, yaratıcılık, dürüstlük, başarı ve idealizm boyutlarında daha fazla potansiyele sahip olan kişiler olduğunu bulmuşlardır.

Alanyazında yapılan yıldırma konulu çalışmalar ilköğretimden yüksek öğrenime kadar öğretmenlerin ve akademisyenlerin hangi yüzde ile yıldırmaya maruz kaldıklarını ölçen, cinsiyete göre daha fazla mağdur olma durumlarını sınavın nicel ağırlıklı araştırmalarıdır (Altınkurt, 2012; Ertürk, 2005; Bulut, 2007; Ergüner, 2014; Çam, 2010 ve Yıldırım, 2015; Ertürk, 2005; Bulut, 2007; Ergüner, 2014 ve Yıldırım, 2015). Nitel araştırmalarla daha derine inen, öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin yıldırma olgusuna ilişkin iç dünyaları hakkında bilgi edinmemizi sağlayan çalışmalar yapılabilir.

Bu çalışmada, ilkokullarda sınıf öğretmenlerin yaşadıkları yıldırma davranışları ve bu davranışların öğretmenlere etkileri belirlenmiştir. Çalışmada, sınıf öğretmenlerine yapılan psikolojik baskı ve yıldırma eylemlerinin bulguları araştırılmış ve sunulmuştur. Alan yazında sınıf öğretmenleri ile yıldırma alanında yapılan nitel ve nicel çalışmaların bulgularına da yer verilmiştir. Zorunlu eğitimin ilk basamağı olan ilkokulların ana işgöreni, bir öğrencinin hayatında önemli bir rol oynayan, idol olabilen, sınıf öğretmenleridir. Sınıf öğretmenlerinin çalışma ortamının huzurlu ve refah içinde olması eğitimin kalitesini de etkiler. Verimli bir öğrenme ortamının oluşturulması gelecek neslin sağlığını etkileyecektir. Sınıf öğretmenlerinin baskı, şiddet, tacizden uzak bir kurumda çalışmalarının sağlanabilmesi için yıldırma kavramına dikkat edilmelidir. Sınıf öğretmenlerinin yıldırmaya ilişkin farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Yıldırmanın ne olduğu, başa çıkma yolları incelenmelidir. Bu bağlamda geleceğin sağlığı için bugünden yatırıma başlanmalı, “yıldırma” konusunun vehameti anlaşılmalı, gerekli önlemler alınmalı, yaptırımlar uygulanmalıdır. Yıldırmanın öğretmenlerde strese yol açtığı bulgusu da önemlidir.

Meslekleri gereği gerek mesai saatlerinde gerekse mesai sonrası büyük bir stres altında bulunan eğitim kurumu çalışanı öğretmenler, stres ile başa çıkma konusunda profesyonel olarak bilinçlendirilmelidir. Okullarda öğrenciler için hizmet veren psikolojik danışma servislerinin kurum çalışanlarına da yönelik programlar hazırlaması konunun farkındalığı açısından önem arz etmektedir (Vatansever Bayraktar ve Yılmaz, 2016).

Öğretmenlerin yıldırma davranışlarına ilişkin çalışmalar farklı şehirlerde tekrarlanabilir. İstanbul’da yapılan ilgili çalışma sadece on sekiz tane sınıf öğretmenin yıldırma algısını

yansıtmaktadır. Farklı şehirlerde veya köy okullarında görev yapan öğretmenlerle yeni çalışmalar yapılabilir. Nitekim Ertürk ve Keskinliç Kara (2015), nicel olarak yaptıkları araştırmalarıyla ortaokul öğretmenlerinin yaşadıkları yıldırmanın buldukları şehirlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. İlgili çalışmaya göre en fazla yıldırma davranışının yaşandığı Adana ilinde nitel bir çalışma yapılabilir.

Öğretmenlerin yaşadıkları yıldırma karşısında haklarını yasal yollardan aramaları için ilkokullara avukatlar atanabilir. Ayrıca her ilkokul bir hukuk bürosu ile ilişkilendirilerek konuyla alakalı farkındalık yaratılıp öğretmenlerin yıldırma karşısında sessiz kalmak yerine haklarını aramaları gerektiği bilgisi kendilerine verilebilir.

KAYNAKÇA

- Akşahin, E. (2012). İlköğretim okulları branş öğretmenlerinin yıldırma davranışlarına maruz kalma düzeyleri sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi (İstanbul ili Esenler ilçesi), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altınkurt, Y., K. (2012). Üniversite çalışanlarının psikolojik yıldırma algıları ile denetim odağı arasındaki ilişki, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Arpacıoğlu, G. (2003). İşyerindeki Stresin Gizli Kaynağı: Zorbalık ve Duygusal Taciz. *HR Dergisi*, Kasım-Aralık:1-7.
- Aydın B. (2004). *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Aydın, Ş., Şahin, N. ve Uzun, D. (2007). Örgütlerde Yaşanan Psikolojik Şiddet Sorunlarının Konaklama İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 16, S. 2.
- Bulut, U. H. (2007). Ortaöğretim öğretmenlerinde psikolojik şiddet düzeyi (mobbing), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cerit, Y. (2013) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Paternalist Liderlik ile Öğretmenlere Yönelik Yıldırma Davranışları Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(2), Bahar/Spring, 839-851.
- Çam, Z. (2010). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Maruz Kaldıkları Yıldırma Eylemleri ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Van İli Örneği, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Van.
- Çelik, V. & Gömleksiz, M. N. (2000). A critical examination of globalization and its effects on education. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 133-144.
- Çobanoğlu, İ. (2005). *Mobbing İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri*. İstanbul: Timaş yayınları.
- Çomak, E. (2011). İlköğretim Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Yaşadıkları Yıldırma Durumları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Davenport, N., Schwartz, R. D., Elliott, G. P. (2003). *Mobbing: işyerinde duygusal taciz*. (Cev. Osman Cem Onertoy). İstanbul: Sistem.

- Ergüner, M. (2014). Meslek lisesinde çalışan öğretmenlerin tükenmişlikleri ile maruz kaldıkları yıldırma davranışlarının incelenmesi: Beykoz örneği, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertürk, A. (2005). Öğretmen ve okul yöneticilerinin okul ortamlarında maruz kaldıkları yıldırma eylemleri (Ankara ili ilköğretim okulları örneği), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ertürk, A. (2011). İlköğretim okullarında görevli öğretmen ve yöneticilere yönelik duygusal yıldırma davranışlarının incelenmesi: Yıldırma davranışlarının meydana gelmesinde etkili olan faktörler/Analysis of mobbing behavior that teachers and managers exposed in primary schools, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Ertürk, A. ve Keskinliç Kara, S. B. (2015). The Mobbing Behavior In Secondary Schools And Differences By Province, TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology – August 2015, Special Issue for INTE 2015, 650-655 http://www.tojet.net/special/2015_8_1.pdf
- Esmer, E. ve Özden, B. (2018). Öğretim Yöntem Ve Tekniklerinin Düşünme Stilleri İle Bilişüstü Farkındalıkları Yordama Gücü: Sınıf Öğretmeni Eğitimi Üzerine Bir Araştırma, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/28: 307-326 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12530> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.
- Gökçe, A. T. (2008). *Yıldırma: İşyerinde Yıldırma Eğitim Örneği*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kadioğlu Ateş, H. ve Gürdağ, K. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Mobbing Algısı: Bir Literatür Çalışması. International Congress On Afro-Eurasian Research III October 19-21, İstanbul, Abstracts Bildiri Özetleri Kitabı, ISBN: 978-605-67620-2-4 http://afroeurasia.org/assetsx/2017/files/afroeurasia_org_20172_istanbul_abstracts_book.pdf (01.11.2017).
- Keskinliç-Kara, S. B. (2016). Okullarda yaşanan siyasi ayrımcılığın bireysel ve örgütsel etkileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1371-1384.
- Koçak, N. (2015). Öğretmenlerin psikolojik şiddet (mobbing) algıları İstanbul ili Anadolu yakasında bulunan resmi kız meslek liselerinde bir tarama, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Konaklı, T. (2011). Üniversitelerde yıldırma ve kültürel değerlerin yıldırma ile başa çıkma yaklaşımlarına etkisi, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Korkmaz, B. (2015). Ortaokul öğretmenlerinin duygusal taciz (mobbing)'e ilişkin algıları (Bolu ili örneği), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Korkmaz, M. ve Cemaloğlu, N. (2010). "The Relationship between Workplace Bullying and Features of Learning Organizations", 6.Th International Conference On Workplace Bullying – Sharing Our Knowledge. Abstracts. 4-6 Haziran 2010, 193-195, Institut Sante Et Societe, Montreal-Canada.

- Kurt, S. ve Kurt, İ. (2015). Mobbing (Psikolojik Taciz) Konusunda İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri ve Önerileri / Mobbing Elementary Classroom Teachers Opinions And Suggestions On How Psychological Harassment”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/15 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8648>, p. 615-632.
- Leymann, H. (1996). The Content And Development Of Mobbing At Work, *European Journal Of Work And Organizational Psychology*, Vol: 5, No: 2, 165-184
- Miles, M. B, Huberman, M. A. (1994). *An Expanded Sourcebook Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publication
- Mikkelsen. E. G. ve Einarsen, S. (2002). Basic assumptions and symptoms of post-traumatic stress among victims of bullying at work. *European Journal of work and Organisational Psychology*, 11: 87-111.
- Öz, Ş. (2008). Öğretmenlerin İşyerlerinde Yıldırma (Mobbing) Algıları, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Pekdemir, Z. (2010). Denizli ilköğretim okullarında “yıldırma davranışlarına” ilişkin öğretmen görüşleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi: Denizli.
- Sabancı, A. ve Yücel, E. (2013). İlköğretim Okullarında Öğretmen Veli İlişkilerinde Veliye Yönelik Psikolojik Yıldırma Davranışları (Mobbing Behaviours Towards Parents in Elementary Schools in Teacher-Parent Relations). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 28(2), 348-363.
- Sadık, Ö. (2014). Sınıf öğretmenlerinin maruz kaldıkları yıldırma davranışları, algıladıkları sosyal destek ve mesleki iş doyumları arasındaki ilişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Seçkin Çelik, T. (2013). Psikolojik Taciz: Öğretim Elemanlarına Yönelik Bir Araştırma, *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- Şişman, M. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tanoğlu, Ş. Ç. (2006). İşletmelerde incinmenin değerlendirilmesi ve bir yük öğrenim kurumu-unda uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tetik, S. (2010). Mobbing kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*,12 (18): 81-89.
- Tınaz, P. (2006). İşyerinde Psikolojik Taciz (Psychological Harassment at Work). İstanbul: Beta Yayınları.
- Toker Gökçe, A. (2006). İş yerinde mobbing: Özel ve resmi ilköğretim okulu öğretmen ve yöneticileri üzerinde yapılan bir araştırma, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tutar, H. (2004). *İşyerinde Psikolojik Şiddet*. İstanbul: Platin Yayıncılık.

- Vatansever Bayraktar, H. & Yılmaz, K.Ö. (2016). “Sınıf Öğretmenlerinin Çatışma Çözme Becerileri İle Stresle Başa Çıkma Becerileri Arasındaki İlişki / Relationship Between Conflict Solving Skills and Coping with Stress Skills of Elementary School Teachers”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/3 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9308>, p. 2333-2354.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, F. (2015). Öğretmenlerin psikolojik şiddet (mobbing) algıları İstanbul ili Anadolu yakasında bulunan resmi ortaokullarda bir tarama (Adalar, Beykoz, Çekmeköy, Pendik, Sancaktepe, Sultanbeyli, Tuzla ilçesi örneği), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Yıldırım, G. (2010). İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmenlerinin Okul Müdürleri Tarafından Mobbing Davranışlarına Maruz Kalma Durumları (Kırıkkale İli Örneği), *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.